

HZ. MUHAMMED'İN RUHÎ/AHLÂKÎ BAKIMINDAN OLGUNLAŞMASINDA HİRA DAĞININ/ MAĞARASININ YERİ

THE MOUNTAIN/CAVE OF HİRÂ IN THE SPIRITUAL/MORAL MATURATION OF PROPHET MUHAMMED

Ünal KILIÇ^{ID}

Öz

Hira Mağarası, İslam tarihinde ve Hz. Peygamber'in yaşamında derin bir manevi anlam taşıyan önemli bir inziva yeridir. Bu mekân, yalnızlık ve tefekkür duygusunun yoğunlaştığı, Hz. Muhammed'in ruhsal bir yolculuğa çıktığı bir alan olarak öne çıkar. Vahiy almadan önce geçirdiği zaman hem bireysel manevi gelişimini hem de insanlığın geleceğine yönelik bilinçlenme sürecini şekillendirmiştir. Hz. Peygamber'in Hira'daki sürekliliği, onun içsel huzur arayışı ve dış dünyadaki olumsuzlukları anlama çabası ile ilişkilidir. Bu dönemde, yaratılışın anlamı ve toplum sorunları hakkında derin sorgulamalar yapmıştır.

“Tehannüs” kavramı, bu içsel arınma ve Yaratıcı ile derin iletişim kurma çabasını simgeler. Hira'nın önemi, sadece Peygamberin (sav) manevi deneyimleriyle sınırlı değil; aynı zamanda kendisine indirilen vahiylerin başlangıç noktası olması nedeniyle de büyüktür. Bu mekânda başlayan vahiy süreci, İslam'ın temellerinin atılmasında kilit rol oynamış, Hz. Muhammed'in öğretilerinin yayılarak İslam toplumunun şekillenmesine katkıda bulunmuştur.

Cahiliye dönemi bireylerinin de benzer mekanlarda inziva ve içsel arınma çabaları, insan ruhunun derinliğine inme isteğiyle bağlantılıdır. Bu şekilde Hira, sadece Hz. Peygamber için değil, insanlığın manevi arayışında sembolik bir yer hâline gelmiştir. Sonuç olarak Hira Mağarası'nın manevi değeri, Hz. Peygamber'in hayatında olduğu kadar, onun aracılığıyla inşa edilen İslam toplumunda da devam eden bir etkiye sahiptir. Bu derin tefekkür ve Yaratıcı ile olan bağlantılar, günümüzde bireylerin içsel huzur ve manevi değerler arayışında bir yol gösterici özelliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed'in ahlâkı, Hira Mağarası, “Tehannüs”, uzlet, tefekkür

Abstract

Hira Cave is a significant site in Islamic history, carrying profound spiritual meaning in the life of Prophet Muhammad. This location stands out as a sanctuary where the feelings of solitude and contemplation converge, marking a crucial phase in the Prophet's spiritual journey. The time he spent in this cave prior to receiving revelations shaped both his individual spiritual development and humanity's awareness regarding its future. The Prophet's continuous retreats to Hira are linked to his search for inner peace and his effort to understand the negativity present in the external world. During this period, he engaged in deep inquiries

* Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı, ukilic@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6366-6350

concerning the meaning of creation and the societal issues surrounding him. The practice of tahînnuth (tehannûs) symbolized this inner purification and the quest for closeness to the Divine.

The importance of Hira is not limited to the spiritual experiences of the Prophet; it is also great because it is the starting point of the revelations sent down to him. The revelation process that began in this place played a key role in laying the foundations of Islam and contributed to the spread of the teachings of the Prophet Muhammad and the shaping of the Islamic society. The efforts of individuals of the Age of Ignorance to retreat and inner purification in similar places are also linked to the desire to delve into the depths of the human soul. In this way, Hira has become a symbolic place not only for the Prophet but also for the spiritual quest of humanity. As a result, the spiritual value of the Cave of Hira has an ongoing effect on the life of the Prophet as well as on the Islamic society that was built through him. This deep contemplation and connections with the Creator serve as a guide for individuals in their search for inner peace and spiritual values in today's world.

Keywords: The morality of The Prophet Muhammad, Hira Cave, “Tehannûs”, retreat, seclusion, contemplation

Hira'yı Önemli Kılan Sebepler

Mekke'deki Hira Mağarası'nın önemi Hz. Peygamber'in burada kalması ve ilk vahyi de buradayken almasından kaynaklanmaktadır. Hira'da doğmaya başlayan İslam güneşi zaman içerisinde dalga dalga yayılarak tüm cihanı kaplamış, önce Arapların sonra diğer milletlerin bilhassa da daha Peygamber'in vefatından bir asır bile geçmeden İslamiyet'i benimsemeye başlayan ve adeta onunla bütünleşen Türklerin eliyle çağları aşarak evrensel bir din haline gelmiştir.

Hira, Hz. Peygamber'in risalet öncesinden başlayıp peygamberlik görevi verildikten sonra da devam eden tefekkür ve uzletin yanı sıra, yaşadığı gündelik hayata adeta ara vererek kendi nefsinde ve evrendeki verilerden hareketle Yüce Yaratıcıya ulaşma gayretini akla getirmektedir. Hira aynı zamanda, alışkanlıklarından feragat etmeyi, ilk vahyi ve bu esnada yaşananları da hatırlatmaktadır.

Diğer taraftan İslamiyet adına ilk başlangıcın mekânı olan Hira, sonraki dönem müslümanlarının zihninde ve İslam Medeniyetinde de sık sık gündeme getirilmiştir. Bu yönüyle Hira, Asr-ı Saadet'ten sonraki dönemlerde de pek çok sanatçının ve yazarın ilham kaynağı haline gelmiştir.

Makalemizin asıl konusu çerçevesinde Hira'nın bizzat Hz. Peygamberle irtibatlı olan detaylarına gireceğinden İslam öncesi ve Asr-ı Saadetten sonraki dönemlerle ilgili konularına ayrıntılı bir şekilde değinilmeyecektir.

Hira, edebiyat dünyasında yalnızlık, sükûnet ve ruhsal derinlik temalarıyla sıkça işlenmiş, tasavvuf şairleri tarafından kalbin Allah'a açılan kapısı olarak sembolize edilmiştir.

Tasavvuf edebiyatında Hira Mağarası, Allah ile derin bir iletişim kurma arzusuna kavuşma ve ilahi aşka ulaşmak için adeta bir hareket noktasını temsil etmektedir. Şairler, Hira'yı anarak,

ruhsal bir uyanış ve derin bir içsel keşif sürecini şiirlerinde vermeye çalışmışlardır. Bu bağlamda, halvet ve uzlet temaları, Hira'nın mistik atmosferi içinde işlenmiş, çeşitli kaside ve gazelerde ilahi aşkın ve tasavvufun sembolü haline getirilmiştir.

Hira Mağarası'nın sanat alanındaki yeri de dikkat çekicidir. İslam minyatürlerinde, Hz. Muhammed'in vahiy anındaki tasvirleri, sanatçılar tarafından renkli ve sembolik bir dille resmedilmiştir. Hat sanatı eserlerinde ise Hira'nın ruhani yönü vurgulanmış, bu mekânın derin anlamı çeşitli yazma eserlerde yer bulmuştur. Hira'nın simgesi olduğu manevi atmosfer, günümüz mimarisine entegre edilerek modern cami ve dinî yapıların tasarımında da kendini göstermektedir.

Sonuç olarak Hira Mağarası ve Cebel-i Nur'un edebiyat ve sanat dünyasındaki işlevi, sadece bir mekânın ötesine geçerek, derin manevi deneyimlerin, sembollerin ve ruhsal yolculukların aktarımında önemli bir rol üstlenmiştir.

Hira'nın Coğrafi Konumu

Mekke'deki Fârân dağlarının en yüksek olanlarından birisi de Hira'dır. Hira hem dağın hem de bu dağın tepesindeki mağaranın ismidir.¹ Esasen Hira isimli mağara, Müslümanlar tarafından Cebel-i Nur yani Nur Dağı olarak isimlendirilen dağın güney kısmında ve tepe noktasının 20 metre aşağısında yer alan bir mağaradır. Mekke'nin kuzeydoğusunda yer alan Cebel-i Nur'un şehir merkezine uzaklığı 5 km civarında olup Arafat'a giderken sol tarafa düşmektedir.² Hira'nın rakımı 634 metredir.³ Çıkışı ve inişi çok zor olan Hira'ya günümüzde merdiven basamakları yapılarak kolaylık sağlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte çıkış ve inişte çoğu zaman insanlar mola vererek dinlenmek zorunda kalmaktadırlar. Hira mağarası, aslında bildiğimiz şekilde bir mağara olmayıp Cebel-i Nur'un üst kısmındaki içeri göçen bir kısmın üzerine yığılmış kayalardan oluşan dar bir alandır. İçerideki boşluğun yüksekliği ancak bir kişinin ayakta durmasına yetecek kadardır. Buranın genişliği de yine bir insanın sığabileceği kadardır.⁴ Hamidullah'ın ifadesiyle, "Mağara içinde uzunluğuna durulduğunda Kâbe'ye yönelik olunmaktadır. Tabanı teşkil eden kayalık yeter derecede düz ve bir yatak edinmek üzere oraya kalın bir kumaş serilebilir vaziyettir."⁵

1 Ebû Abdullah el-Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Mustedrek âle's-Sahihayn* (nşr. Heyet), I-VIII, Dâru't-Te'sîl, 1435/2014, III, s. 202, 219.

2 Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, thk. Abdülaziz el-Cündî, Beyrut 1410/1990, II, s. 269. Hira'nın coğrafi konumu ve fizikî yapısı hakkında ayrıca bk., Fuat Günel, "Hira", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s. 121.

3 Halebî, *el-Garâib*, I, s. 279.

4 Mağaranın içerisindeki boş alanın 4 zira yani 160 cm uzunluğunda, 1.75 zira yani 70 cm genişliğinde olduğu ifade edilmiştir. Safiyyurrahman Mübarekürî, *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*, çev. İbrahim Kutlay, İstanbul 2005, s. 71.

5 Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1991, s. 73.

Hira mağarasının bulunduğu dağa Nur Dağı denilmesi Hz. Peygamber'in burada uzun süre kalması, vaktini ibadetle geçirmesi ve İslam tarihi kadar insanlık tarihi bakımından da önemli olan Kuran-ı Kerim'in vahyolunmaya başladığı yer olmasından kaynaklanmaktadır.⁶

Hira'nın Hz. Peygamberden Önce İnziva İçin Kullanılması

İnsanın iç ve dış dünyasındaki delilleri anlamlandırma çabası için uzlete çekilmesi Hz. Muhammed ile başlamadığı gibi onunla da son bulmamıştır. Hayatın rutin akışı içerisinde insanın zaman zaman kendisini toplundan, olaylardan ve her türlü meşguliyetten soyutlaması, olup bitenleri anlamlandırması, mahlukatın niçin yaratıldığı, yaratılanların sonlarının ne olacağı, yaratılanları nasıl bir sonucun beklediği, Yüce Yaratan'ın varlığı ve yarattıkları üzerindeki yansımaları vb. hususları düşünmek hemen hemen her insanın zaman zaman yapmak istediği bir eylemdir. Belki de bunun için hayatı ve Yaratıcıyı düşünmek, anlamlandırmak ve hakikat arayışında yolculuğa çıkıp yaratılış gayesi üzerinde düşünerek bu gayeye uygun bir şekilde mi hayatı devam ettirmek yoksa diğer canlılar gibi zamanını yiyip içerek ve nefsi arzuların peşinden koşarak mı geçirmeye çalışmak bakımından bu tür tefekkür hayatının önemli olduğu ifade edilebilir. Böylesi bir çaba insanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliğidir.

Geçmişte bazı peygamber ve salih kimselerin hakikate ulaşma, Yaratıcısını bulmak ve hissetmek, etrafındaki gelişmeler üzerinde akıl yorma, inandığı gibi yaşama ve engel olamadığı kötü gidişattan kendisini geri çekmek üzere تنها yerlere çekildikleri anlaşılmaktadır. Hz. İbrahim'in Yüce Yaradan'ını bulma çabasını bir dağın başında gerçekleştirmesi, Hz. Musa'nın vahye mazhar olmak üzere 40 gün ıssız Sina dağında kalması, Hz. Meryem'in Mihrab denilen ve insanlardan uzak durmasını sağlayan özel bir bölmede uzun süre ikamet etmesi, Ashab-ı Kehf'in içerisinde yaşadıkları toplumu yaratılış gayesinden uzaklaşıp her türlü kötülüğü yaygın bir şekilde gerçekleştirmelerinden dolayı terk ederek bir mağaraya sığınmaları gibi örnekler ilk akla gelenlerdir.

Özellikle Cahiliyenin kötü alışkanlıklarından, akliselimle çelişen ve evrensel doğrulara aykırı olan yaşam biçiminden uzak kalmak için çaba sarf eden Hz. Peygamber, bu maksatla bir süreliğine uzlete çekilmiştir.⁷ Hz. Peygamber'in "tehannüs" adı verilen böylesi bir çözümle toplumdaki kötü uygulamalardan kendisini uzak tutmasında daha önceki dönemlerde Mekke toplumundan bazı kimselerin benzer şekilde uzlete çekilerek tefekkürde bulunmalarının da etkili olduğu anlaşılmaktadır. Kureyş kabilesinden Zeyd b. Amr b. Nüfeyl,⁸ Ebû Ümeyye b.

6 Yâkut el-Hamevî, 2/233; Ebû'l-Bekâ İbnü'd-Diyâ el-Mekkî, *Tarihu Mekketi'l-Müşerrefe*, nşr. Alâ İbrahim – Eymen Nasr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1424/2004, s. 197.

7 Muhammed b. Yusuf eş-Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sireti Hayri'l-İbâd*, II, thk. Abdülhak Hilmi, Kahire 1395/1975, s. 233.

8 Ali b. Burhaneddin el-Halebî, *İnsânu'l-Uyûn fî Sireti'l-Emin ve'l-Me'mûn*, I, Beyrut [t.y.], s. 156; Hamidullah, I, s. 73.

el-Muğîre⁹, Hz. Peygamberin (sav) dedesi Abdulmuttalib¹⁰ ve Hz. Peygamber'in gençlik dönemi arkadaşlarından Hakîm b. Hizâm gibi kimseler, İslâmiyet'ten önce burada uzlet hayatı yaşamışlar ve kendilerince ibadet etmeye çalışmışlardır. Zeyd b. Amr, putperestliği reddetmesi sebebiyle amcası tarafından uğradığı işkencelerden kurtulmak ve Mekke'deki yaygın dinî anlayışın aklen doğru olmadığını, bir yaratıcının bulunması gerektiğini ve onun da bir olması gerektiğini tefekkür için Hira'da kalmıştır. Benzer şekilde Abdulmuttalib de uzlet için bilhassa Ramazan ayı boyunca Hira'ya çıkmıştır.¹¹

Hz. Peygamber'den önce Hira'da uzlete çıkanların burada kaldıkları zaman diliminde nasıl vakit geçirdiklerine dair kesin bir bilgiye ulaşamadık. Kaynaklarda uzlete çekilenlerin Ramazan ayında tehannüde buldukları, bir başka ifadeyle insanlardan belli bir süreliğine de olsa uzaklaştıkları¹² ifade edilmiştir. Taberî'nin naklettiği bir rivayete göre uzlette bulunanlar, yolu Cebel-i Nûr'a düşenlere ya da Mekke'deki muhtaçlara sadaka veriyorlardı. Ramazan ayının ardından Şevval ayının girmesiyle birlikte uzleti sona erdirip Mekke'ye dönüyorlardı. Kâbe'yi tavaf etmeden de evlerine gitmiyorlardı.¹³ O hâlde tehannüsün Hira'da uzlete çekilmek, muhtaçlara infak yapmak ve Kâbe'yi tavaf etmek suretiyle gerçekleştirildiği ifade edilebilir.

İlk siyer yazarlarından Vâkıdî'nin (öl. 207/823) de belirttiği üzere uzlet, tehannüs için bir vasıta, gaye değildir. Uzlet, tehannüs veya bazı kaynaklarda zikredildiği gibi teabbüd (ibadet etme) veya tehannüf¹⁴ (Haniflik dinine göre yaşama çabası) için bir vesile ya da yöntem olup Hz. İbrahim'in dini olarak bilinen Haniflik üzere kulluk etmek demektir. Zira Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin belirttiği gibi, “burada bir ay boyunca uzlete çekilenler sadece kendilerini toplulardan soyutlamakla kalmıyorlar aynı zamanda muhtaçlara yardım ediyorlar, özellikle yolları buraya düşen fakirleri doyuruyorlardı.”¹⁵ Bütün bunları yaparken de ibadet ettiklerini düşünüyorlardı.¹⁶ İslam öncesi dönemde Hira'da uzlete çekilenlerin burada buldukları sürece ibadetleri ise daha ziyade tefekkür ve muhtaçlara yardım etmekten ibaretti; uzlet sonrasında ise yine buradaki ibadetin bir gereği olarak kesinlikle Kâbe tavaf ediliyordu. Dolayısıyla tavafla birlikte bu ibadet tamamlanmış oluyordu.¹⁷

9 Halebi, I, s. 339.

10 Allame Zürcânî'ye göre Kureyşten Hira'da inzivaya çekilen ilk kişi Abdulmuttalib'dir. Abdülbâkî b. Yusuf ez-Zürcânî, Şerhu'l-mevâhibi'l-ledünniye, I, Kahire [t.y.], s. 415. Benzer ifadeler için bk. eş-Şâmî, II, s. 319-320; Halebi, I, s. 156.

11 İbn Hazm, Ali b. Ahmed el-Endelusi İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sire*, nşr. İhsan 'Abbas, Dâru'l-Meârif, Mısır 1900, s. 36, 44; Ebû'l-Muzaffer Sıbtu İbnul-Cevzî, *Mirâtu'z-Zamân fi Tevârihi'l-A'yân*, nşr. Muhammed Berekât vd., I-XXIII, Dimeşk 1434/2013, III, s. 66.

12 Yalnız kalmaya sadece muhtaçlara tasaddukta bulunurken ve yiyecek bir şeyler ikram ederken ara vermişlerdir. Halebi, *İnsanu'l-Uyûn*, I, s. 339.

13 Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu'l-Taberî*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Kahire ty., I, s. 48.

14 Vâkıdî, *Futûhu'ş-Şam*, I, s. 280; Şâmî, II, s. 312.

15 Abdulmuttalib'in yoksulları doyurmakla kalmayıp vahşi hayvanları bile doyurduğu ifade edilmiştir. Sıbt İbnü'l-Cevzî, III, s. 66

16 Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, Beyrut ty. I, s. 190-195; Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, thk. S.Zekkâr-R.Ziriklî, Beyrut 1417/1996, I, s. 116.

17 Halebi, I, s. 156; Şâmî, II, s. 312.

İnzivanın Hz. Hz. Peygamber'in Ahlaki Kişiliğine Etkileri

Her yaş grubunun hayatla ilgili beklentileri farklılık arz etmektedir. Özellikle otuzlu yaşlardan sonra insanların olup bitenleri sorgulaması, önceki yaşlara nazaran ruhi-manevi alanlarla daha fazla ilgilenmesi olağan bir durumdur. Muhammed Hamidullah'a göre "Hz. Muhammed (sas) de otuz beş yaşındaki Kâbe'nin inşasında görev alıp Hacerü'l-Esved'le ilgili hakemlik yapmasından sonra ruhî manevî alana yönelmiş, bu vesileyle daha içli dışlı olduğu kutsal mabet onu daha fazla kendine çekmiştir."¹⁸ Uzlette kalmanın kendisine kazandırdığı ruhi manevi duygular ve haz, Hz. Peygamber'in buraya beş yıl boyunca Ramazan aylarında aralıksız bir şekilde gidip gelmesine yol açmıştır.

Kılıç'ın da ifade ettiği üzere,

"Hz. Peygamber, cahiliyenin çirkinliklerine bulaşmama konusunda başarılı olmuş; nübüvvet öncesinde de dürüstlüğü, vefakârlığı, cömertliği, güvenilirliği vb. güzel hasletlerinin yanı sıra yaşadığı toplum tarafından yaygın şekilde işlenen kötülüklerden de uzak kalabilmiştir. Bütün bu güzel özellikler sebebiyle o, sadece toplumda yaşamını sürdüren az sayıdaki iyi kimseler tarafından değil, aynı zamanda her türlü çirkin işi gerçekleştirenlerce de takdir edilmiştir."¹⁹

Hz. Peygamber'in ahlaken daha iyi bir noktaya ulaşmak için elinden geldiğince gayret gösterdiğini söyleyebiliriz. Fıtraten güzel ahlaka sahip olmanın yanı sıra onun sosyal hayatta da güzel ahlaklı bir insan olmak ve toplum tarafından bu yönüyle tanınmak için de gayret sarfettiği görülmektedir. Nitekim gençlik döneminde güzel arkadaşlarla birlikte bulunma ve temel gayesi cahiliyenin kötü ve zalimane uygulamalarına engel olmak üzere kurulan Hılfu'l-Fudûl derneğinin faaliyetlerine katılması, kendisini ruhi – manevi bakımdan geliştirecek inziva hayatına başlaması bu doğrultuda atılmış adımlar olarak zikredilebilir.²⁰

Hz. Muhammed'in Hira Dağı'ndaki günleri, onun ruhi ve ahlaki gelişiminde çok önemli bir yere sahiptir. Bu süre zarfında, sadece çevresindeki varlıkları düşünmekle kalmayıp, aynı zamanda kendi içsel sorgulamalarına da yönelmiştir. Kendi varoluşunun nedenini, kendisine sunulan nimetlerin anlamını ve geleceğini derinlemesine incelemiştir. Bu süreç, onun Yaratıcısı ile özel bir ilişki kurarak gerçeği arama çabasını pekiştirmiştir. Hira'da geçirdiği zaman, ona ruhsal bir arınma ve içsel keşif fırsatı sunmuştur. Burada, ayrıldığı dünyadan uzaklaşarak düşüncelerine yoğunlaşma imkânı bulmuş; nasıl ve niçin yaratıldığını sorgulamak için sessizlik ve yalnızlık ortamını değerlendirmiştir. Bu manevî derinlik, onun içsel evrimi ve gelecekteki

18 Hz. Peygamber'in ruhî-manevî anlayışa yönelmesinde Kâbe hakemliğinin etkili olduğu hususunda bk. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1991, I, s. 68-72. Benzer bir değerlendirme için bkz., Auguste Bebel, Hz. Muhammed ve Arap – İslâm Kültürü, çev. Veysel Atayman, İstanbul 2004, s. 34-35.

19 Kılıç, "Hz. Peygamber'in Nübüvvet Öncesi Uzlet İçin...". *İSTEM*, 24 (Aralık 2014), s. 4.

20 Hz. Peygamber'in risalet öncesi ahlâkî kişiliğinin oluşmasında etkili olan unsurlar için bk. Ünal Kılıç, "Hz. Peygamber'in Ahlâkı ve Güzel Ahlâka Verdiği Önem", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/1, (Sivas 2009), s. 79-87.

peygamberlik misyonu için içsel güç kazanmasını sağlamıştır. Sonuç olarak Hira günleri Hz. Muhammed'in gelişiminde dönüm noktası olmuş, karakterinin şekillenmesinde büyük rol oynamıştır. Bu dönem, yalnızca şahsi bir yolculuk değil, insanlık için de önemli bir aşama olarak kabul edilmelidir.²¹ Hira'daki uzletin bu açıdan çok önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir.

Hz. Peygamber'in *nübüvvet öncesi Hira*'da tehannüs ile başlayan uygulamaları onun Peygamberliği döneminde gece boyunca devam ettirdiği teheccüd namazı ve diğer ibadetleriyle, Ramazan ayında Mescid-i Nebevi'nin bir kenarında tek başına kalarak gerçekleştirdiği itikâflarıyla devam etmiştir. Esasen zamanı anlamlandırma ve onu yönetmede; yalnızlığın, insanın iç dünyasına kattığı manevi derinliği keşfetmede geceyi ihya ve itikâf esnasında yaşanan tecrübenin insan denilen meçhulün, keşfi bekleyen içindeki hakikate ulaşmasına katkılar sağlayacağı pek çok örnek şahsiyetin hayatlarından hareketle aşikârdır.

Uzlet İçin Hira'nın Tercih Edilmesinin Nedenleri

Hz. Muhammed'in uzlet ve tefekkür için bir arayış içerisine girmesiyle birlikte bu maksatlarını gerçekleştirmek üzere ilk aklına gelen yerin Cebel-i Nur'daki Hira Mağarası olduğu ifade edilebilir. Bu mağara Hz. Peygamberden önce de bazı kimseler tarafından aynı maksatla kullanılmıştı. Kendisinden önce Mekkelilerden bazı kimselerin uzlet için buraya çıkmasından haberdar olan Hz. Muhammed de benzer şekilde uzlet için burayı tercih etmiştir. Hz. Peygamber'in Hira'yı seçmesinde başka nedenlerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Uzlet mekânı olarak Hira'nın seçilmesiyle ilgili başkaca sebeplerden bahsetmek de mümkündür.

Hira mağarasının tercih edilme sebepleriyle ilgili olarak Mekke'nin kuzeydoğusundaki Cebel-i Nur'un, etrafındaki dağlara göre daha yüksek oluşu ve bu dağın tepe noktasındaki Hira'nın bilhassa Kâbe'yi çok net bir şekilde görebilecek konumda olması dikkat çekmektedir.²² Hira mağarasının bulunduğu yer adeta dağın en tepe noktasından Kâbe'nin bulunduğu tarafa doğru sarkmış veya meyletmiş gibi durmaktadır.²³ Cebel-i Nûr'un tamamına nazaran Hira mağarası adeta dağın üzerinde bir yükselti gibi görünmektedir.²⁴ Bu durum da Kâbe'nin aradaki 4-5 km'lik mesafeye rağmen net bir şekilde görünmesine imkan vermektedir.

Mekke'nin çok uzağında olmayıp Kâbe'nin yanı başında bulunmakla birlikte uzlette kaldığı günlerde çok sevdiği Kâbe'den az da olsa uzak kalan Hz. Muhammed'in Hira'dan döndükten

21 Hz. Peygamber'in Hira günleri hakkında geniş bir değerlendirme için bk. M. J. Kister, "et-Tehannüs: Kelime Anlamı Üzerine", çev. Ali Aksu, Tasavvuf, S. 4, (Ankara 2000), s. 215-230; Ömer Çelik-Murat Bahar, "Buhârî Şârihlerinin Hira Rivayetini Şerhleri – Tefsir İlmi Bağlamında", *Burdur İlahiyat Dergisi*, S. 6, (Haziran 2023), s. 103-127.

22 Hamidullah, I, s. 73.

23 Cebel-i Nur'daki Hira mağarası dağın zirvesinden yaklaşık olarak 20 metre daha aşağıda olup Kâbe'ye bakan taraftadır.

24 Yâkut el-Hamevî, II, s. 270.

sonra evine gitmeden önce Kâbe'yi ziyaret edip hasret giderdiği, daha sonra da evine döndüğü²⁵ göz önünde bulundurulursa onun için Kâbe'den tamamen ayrı kalmanın ne kadar zor olacağını daha iyi anlamak mümkün olacaktır. Hira'nın fiziki konumu ve Kâbe'yle olan irtibatıyla birlikte şehre bilhassa da evine olan yakınlığı gibi avantajları sebebiyle Hz. Muhammed, uzlet hayatına burada başlamış, beş yıl boyunca da başka yer arayışına girişmemiştir. Hira'da şehrin kalabalığı, hengamesi ve stresi yoktu. İnsanların uğrak yeri yani güzergahları üzerinde olmadığı gibi ulaşımı da zor bir noktadaydı.²⁶ Dolayısıyla rastgele birilerinin gelip buradaki uzletin ruhuna zarar vermesi söz konusu olamazdı. Burası uzlet için çok uygun bir yerdi. İhtiyaç duyduğunda hem şehre hem de ailesine ulaşması da kolaydı. Ailesiyle ilgilenmek üzere Mekke'ye dönmesi ya da acil bir durumda kendisine haber ulaştırılması ya da yiyeceği bittiğinde azık götürülmesi de mümkün olacaktı.

Kılıç'ın da ifade ettiği üzere,

“Günümüzde bile etrafındaki onca gökdelene ve çarpık yapılaşmaya²⁷ rağmen, Kâbe'nin Hira'dan net bir şekilde izlenebilmesi buranın konumunun anlaşılması bakımından önemlidir. Hz. Peygamber bir taraftan uzlete çekilirken diğer taraftan da Kâbe'den ayrı kalmak istemediğinden Hira'yı tercih etmiştir. Dolayısıyla bütün uzaklığına rağmen Kâbe'ye hâkim bir noktada bulunması, etrafındaki dağlara nispetle tek başına bir yükselti gibi olması Cebel-i Nur'u dolayısıyla Hira Mağarası'nı tercihte etkili olmuştur.”²⁸

İlk dönem İslam Tarihi ve Hadis literatüründe Hira'nın uzlet için seçilmesiyle aynı anda üç faydanın birlikte elde edildiği kaydedilmiştir. Oysa Hira dışındaki diğer yerlerde bunların tamamının elde edilmesi mümkün görülmemiştir. Zira burası Peygamber'in (sav) aynı anda hem inzivaya çekilip tehannüste bulunduğu hem de Kâbe'yi ibret nazarıyla seyrettiği bir mekandı. Kâbe'ye nazar etmek ibadetlerden birisi iken diğer ikisi ise yine buradayken gerçekleştirilen

25 Uzlet için bile olsa bir süreliğine Kâbe'yi göremeyen Hz. Peygamber'in Mekke'ye döner dönmez daha evine bile gitmeden hasret giderircesine Kâbe'yi tavaf etmesi (Taberî, I, 48) onun için buranın ne kadar değerli ve vazgeçilmez bir yer olduğunu göstermektedir.

26 Çok yüksek ve dik olması yanında taşlık zeminden oluşan Cebel-i Nûr'a çıkış kadar iniş de zordur. Bundan dolayı da kimi zaman burası tehlike anında insanların sığındığı bir mekân olarak da işlev görmüştür. Fil olayı esnasında Ebrehe'nin elinden develerini kurtaran Abdulmuttalib, Fil Ordusu Mekke'yi terk edene kadar burada kalmıştır. Benzer şekilde İslamı tebliğ için Taif'e giden Hz. Peygamber dönüşte kendisine Mekke'ye girebilmek için eman verecek birini buluncaya kadar burada beklemiştir. İbn Sa'd, I, s. 92, 212.

27 Ezrakî'nin Mekke Tarihine dair eserinde yazdıklarından anlaşıldığı kadarıyla Kureyşliler ve onlardan önce Mekke'nin sakinleri olan Huzâhılar, Cürhümlüler ve bilinen en eski kavimleri olan Âmâlîka'ya mensup kimseler, evlerini sırf saygılarından ötürü Kâbe'den daha yüksek yapmamaya özen göstermişlerdir. Muhammed b. Ahmed el-Ezrakî, *Ahbârü Mekke*, Mekke 1414/1994, I, s. 282; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, Ankara 2013, s. 86. Benzeri bir uygulamanın ecdadımız Osmanlıların buralardaki hizmette buldukları dönemde de gösterildiği bilinmektedir. Geniş bilgi için bk., İsmail Metin. “Osmanlıların Kâbe ve Mescid-i Haram Hizmetleri”, *Journal of Turkish Studies* (2015), s. 663-678

28 Kılıç, “Hz. Peygamber'in Nübüvvet Öncesi Uzlet İçin...”. *İSTEM*, 24 (Aralık 2014), s. 9.

inziva ve tehannüs yani teabbüddür.²⁹ Bilhassa Hadis şârihlerine göre aynı anda bu üç ibadetin birlikte gerçekleştirilmesine olanak sağlayacak bir başka mekândan söz edilemez.³⁰

Hadis metodolojisi bakımından zayıf olmakla birlikte mevzu yani uydurma olmayan bazı Hadis-i Şeriflerde Kâbe'yi seyretmek, onun manevi havasından doya doya istifade etmek maksadıyla ona bakmanın öneminden bahsedilmektedir. Şöyle ki: “Beş şey ibadettendir; az yemek, camilerde oturmak, Kâbe'ye bakmak, Kur'ân-ı Kerîm'e bakmak ve âlimin yüzüne bakmak”,³¹ ayrıca, “Şu Beyt'e her gün 120 rahmet iner; 60'ı tavaf edenlere, 40'ı namaz kılanlara, 20'si de Kâbe'ye bakanlara verilir”³² Bunlar ve benzeri hadislerde Kâbe'yi seyretmenin, ibret nazarıyla ona bakmanın önemi ve faziletine dikkat çekilmektedir. Hz. Peygamberin mü'münlere yönelik olarak Kâbe'ye bakmanın önemi ve buranın faziletine dair söyledikleri dışında kendisi için de bu kutsal mekânın ne kadar değerli olduğunu bilhassa Mekke'den Medine'ye hicret esnasında söylemiş olduğu sözlerinden anlamak³³ mümkündür: Medine'ye gitmek üzere yola çıkan Allah Rasûlü (sav) Mekke'ye doğru dönüp özellikle Kâbe'yi kastederek şöyle söylemiştir: “Sen Allah'ın en hayırlı yerisin, mekanlar içerisinde bana en sevimli olan yersin. Şayet ben senden zorla çıkartılmasaydım asla seni terk edip gitmezdim.”³⁴

Hz. Peygamber'in Hira'da Kalış Süresi

Hz. Muhammed'in (sav) otuz beş yaşında iken katıldığı Kâbe tamiri ve hakemliğinden sonra başlayıp³⁵ ilk vahyi almasına kadar devam eden Hira'daki uzletin kaç gün olduğuyla ilgili farklı rakamlar³⁶ telaffuz edilmektedir. Uzlet günlerinin sayısının farklı şekillerde verilmesinde onun burada her sene aynı süre boyunca kalmamasının etkisi vardır. Resûl-i Ekrem'in uzlette üç gün, bir ya da iki hafta veya bir ay kaldığına dair farklı sürelerden bahsedilmekle birlikte yaygın anlayışa göre buradaki kalış süresi bir ay civarında olmuştur.

Uzlette kalacağı süre boyunca kendisine lazım olacak şeyleri hazırlayan Hz. Peygamber'in özellikle çabuk bozulmayacak türden yiyecekleri tercih ettiği anlaşılmaktadır. Onun azık olarak beraberinde daha ziyade hurma, yağ ve nispeten geç bozulacak peksimet benzeri şeylerle su

29 İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, XII, s. 355; Ebü'l-Abbâs el-Kastalânî, *İrşâdu's-Sâri li Şerhi Sahihi'l-Buhâri* (nşr.), I-X, el-Matbatû'l-Kübrâ el-Emîriyye, I, s. 62.

30 Ebü'l-Abbâs el-Kastalânî, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*, thk. Salih Ahmed eş-Şâmî, Beyrut 1413/1991, I, s. 203; Zürcânî, I, s. 414-415.

31 Beyhakî, *Şuabü'l-İman*, thk. M es-Saîd Besyûnî Za'lûl, Beyrut 1410, 6/187 hadis no: 7860; Suyûtî, *Cem'ü'l-Cevâmi' (el-Câmiu'l-Kebîr)*, 22/308, hadis no: 24964.

32 Ezrâkî, *Ahbâru Mekke*, I, s. 285; Alaaddin Ali el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, Beyrut 2004, thk. Mahmud Ömer ed-Dimyâtî, XII, 89, hadis no: 34625 ve 34709.

33 Ebü Hâmid Muhammed el-Gazzâlî (ö.505/1112), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn* (nşr.), I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, I, s. 243

34 Heysemi, *Mecmau'z-Zevâid*, 3/283

35 Hamidullah, I, s. 74.

36 Hz. Peygamber'in Ramazan'daki uzletinde daha düzenli bir şekilde, takriben bir ay kaldığı sonraki zaman dilimlerinde ise daha düzensiz ve kısa sürelerde kaldığı anlaşılmaktadır. Krş. Bk., Halebî, I, s. 156, 338.

götürdüğü söylenebilir.³⁷ Azığı bittiğinde ise tekrar Mekke'ye dönüp hem azık tedarikinde bulunuyor hem de ailesiyle ilgili işlerini hallediyordu. Hz. Peygamber'in azık olarak et ve süt götürdüğü ancak bunların uzun süre bozulmadan kalmalarının mümkün olmaması ve kimi zaman da yolu oradan geçen fakirlere ikram ederek tükenmesi sebebiyle³⁸ tekrar evine dönerek başkaca azık çeşitleri aldığı da anlaşılmaktadır. Tüklenen azığını tedarik etmek veya ailesiyle ilgili işleri halletmek üzere uzlete ara veren Hz. Peygamber'in Mekke'deki evinde ne kadar kaldıktan sonra tekrar Hira'ya çıktığıyla ilgili kesin bir süre verilmemekle birlikte onun işlerini halledecek kadar burada kaldığı anlaşılmaktadır.³⁹

Hz. Peygamber'in Hira'ya Çıkarken Eşini de Beraberinde Götürmesi İddiaları

Mekke'deki işlerini halleden ve kendisi için gerekli şeyleri hazırlayan Hz. Peygamber'in tekrar Hira'ya dönerken bazan beraberinde eşi Hz. Hatice'yi de götürdüğü ve burada birlikte kaldıklarına dair rivayetlere rastlanılmakla⁴⁰ birlikte bunun doğru olma ihtimalinin çok düşük olduğunu söyleyebiliriz. Zira Hz. Peygamber Hira'ya hoşça vakit geçirmek için değil uzlet hayatı yaşamak üzere gidiyordu ki bunun için de olmazsa olmaz şart yalnız kalmaktı. Dolayısıyla yanında bir başkasının olması uzlette kaldığı günlerde kendisini gerektiği şekilde tefekküre odaklayamamasına yol açabilirdi. Diğer taraftan Hira'nın fiziki durumu da ancak bir kişinin kalmasına müsait idi, birden fazla kişinin burada aynı anda kalabilmesi pek mümkün değildi. Hz. Peygamber'in uzlet dönemi boyunca Hz. Hatice'nin de eşiyle birlikte Hira'da kalması çocuklarla ilgilenme ve evin yönetimi dikkate alındığında pek mümkün görünmemektedir. Kılıç'ın da belirttiği üzere,

“Hz. Hatice'nin kocasını çağırarak veya azık götürmek üzere Hira'ya gittiği ifade edilmekle birlikte bu husustaki rivayetlerin de ihtiyatla karşılanması gerektiğini düşünmekteyiz. Zira bilindiği gibi Hira mağarasının bulunduğu yer gayet sarp ve dik

37 Halebi, I, s. 156.

38 İbn Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhu'l-Buhârî* (nşr. Muhibbuddîn el-Haîfî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1379/1959, XII, s. 356; Bedruddîn el-Aynî, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (nşr.), I-XXV, Dâru İhyâ'it-Turâsî'l-'Arabî, Beyrût, XXIV, s. 128; Şami, *Sübülü'l-Hüdâ*, II, s. 246.

39 “Uzun süre ailesinden uzak kalmak Hz. Peygamber'in âdeti değildi” diyen Zürcânî'ye göre Hz. Peygamber, uzlet hayatına ara vererek zaman zaman ailesin yanına dönmekte ve burada uzun süre kalmaktaydı. Bk. Zürcânî, I, s. 392.

40 Muhammed İbn İshak, *Kitabu's-Siyer ve'l-Megâzi*, thk., Süheyl Zekkâr, Beyrut 1398/1978, s. 121; Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. M. Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1401/1980, I, s. 254; Abdülkadir b. Muhammed el-Makrizî, *İmtâu'l-Esmâ*, thk. en-Nümeysi, Beyrut 1420/1999, I, s. 20. İbn Hişâm ve daha başka tarihçiler tarafından nakledilen bu tür rivayetleri tuhaf bulduğunu söyleyen Hamidullah, tuhaf görmekle birlikte söz konusu rivayetleri tamamen reddetmemekte, azığı tükendiğinde Hz. Peygamber'in hanımının azık getirmek üzere zaman zaman bu mağaraya uğramış olabileceğinden bahsetmektedir. Bkz. Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, s. 73. Sübülü'l-Hüdâ müellifi Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'yi de buraya götürdüğüne dair rivayetleri meçhul şiga ile yani tereddüt ifade eden bir tarzda zikretmektedir. Şâmî, II, s. 312.

olduğu kadar da taşlık bir yerdir. Üstelik burası Mekke'ye özellikle de Hz. Peygamber'in evine çok da yakın sayılamayacak bir mesafedeydi. Dolayısıyla tek başına bir kadının hele hele söz konusu uzlet döneminde ellili yaşlarında olan bir hanımın buraya azık götürmesi, eşini çok seven ve ona çok değer veren Hz. Peygamber'in asla kabul etmeyeceği bir durum olmalıdır. Üstelik Hira'ya onun azık götürmesini zaruri kılan herhangi bir sebebin olmaması da bu düşüncemizin haklılık payını artırmaktadır. Zira maddî bakımdan varlıklı bir kadın olan Hz. Hatice, emri altında çalışan adamları ve Zeyd b. Hârise gibi köleleri vasıtasıyla bu işi kendi gitmeden⁴¹ de pekâlâ yerine getirebilirdi.⁴²

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında Hz. Peygamber'in Hira'da eşiyle birlikte kalmadığı sonucunu benimsemekle birlikte İlk dönem İslam Tarihi kaynaklarındaki çok sayıdaki muteber rivayeti de dikkate almak gerekmektedir. Söz konusu rivayetlere göre Hz. Peygamber'in eşiyle Hira'da birlikte kalmamakla birlikte onu zaman zaman buraya götürdüğü söylenebilir. Zira burası hiç kimsenin gelip gitmediği bir yer de değildi. İki kişinin aynı anda kalması için uygun olmadığından ve uzlet hayatının ruhuna uymadığından birlikte Hira'da kalmamış olabilirler, ancak kaynaklardaki bilgilerden hareketle onu en azından bir veya birkaç defa da olsa buraya beraberinde götürdüğü düşünülebilir.

Hz. Peygamber'in Hira'daki Uzlet Günlerinde Yaptıkları

Hz. Peygamber'in Hira'daki uzlet, tefekkür ve ibadetle dolu günleri beş sene boyunca devam etmiştir. Peygamberimizin 35 yaşında iken başladığı uzlet hayatı 40 yaşında iken miladi 610'da vahiy meleğinin gelişine kadar devam etmiştir. Hz. Cebrail vahiy getirmeye başlamadan önce Hz. Peygamber'in bir nevi vahiy almaya hazırlanışını sağlayan gelişmeler gerçekleşmiştir. Ayrıntıya girmeden bu gelişmelerin neler olduğunu Hz. Peygamber'in eşi ve pek çok ilimde olduğu gibi bilhassa hadis ilminde adından söz ettiren Hz. Aişe'nin rivayetini vererek ifade etmek uygun olacaktır:

Âişe (ra) şöyle demiştir: Resulullah'a (sav) vahyin ilk gelişi uykusunda sadık rüya görmesiyle başlamıştır. Gördüğü bütün rüyaları tıpkı sabahın aydınlığı gibi apaçık ortaya çıkardı. Bu sırada kendisi Hira mağarasında yalnız kalır, ailesinin yanına gelmeksizin orada uzun geceler boyunca 'tehannüste – bu kelime ibadet etmek (te'abbüd) anlamındadır.⁴³ bulunurdu. Zamanla bunu daha da uzatmaya başladı. Orada kaldığı zamanlar sonrasında Hz. Hatice'nin (ra) yanına döner [azığını alır ve tekrar giderek] yine uzunca kalırdı. Ta ki Hz. Peygamber (sav) Hira'da iken kendisine hak gelinceye kadar. Melek geldi ve ona; "Okul!" dedi. Resulullah (sav) de cevaben; "Ben

41 İbn Hişâm'ın İbn İshak'ı kaynak göstererek naklettiği bir rivayete göre Hz. Hatice, Hira'dan dönüşü geciken eşini araştırmak üzere birilerini göndermiştir. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, s. 255.

42 Kılıç, "Hz. Peygamber'in Nübüvvet Öncesi Uzlet İçin...". *İSTEM*, 24 (Aralık 2014), s.7

43 Süheyfî'ye göre çokça ibadet etmek, ibadete dalmak anlamındadır. es-Suheyfî, *er-Ravdu'l-Unf*, Beyrût 1421/2000, II, s. 390.

okuma bilmem.” buyurdu. Resulullah (sav) buyurdu ki; “Bunun üzerine beni tuttu ve takatim kesilinceye kadar sıktıktan sonra serbest bıraktı.” Melek tekrar; “Oku!” dedi. Hz. Peygamber (sav); “Ben okuma bilmem [dememden sonra] beni ikinci defa tuttu ve takatim kesilinceye kadar sıktıktan sonra [yine] serbest bıraktı.” Melek tekrar; “Oku!” dedi. Hz. Peygamber (sav); “Ben okuma bilmem [dememden sonra] beni üçüncü defa tuttu ve takatim kesilinceye kadar sıktıktan sonra [yine] serbest bıraktı.” Sonrasında ise melek; “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı alak’tan yaratmıştır. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir...” (Alak 96/1-5) dedi. Sonrasında Resulullah (sav) bu âyetleri ezberlemiş olarak, aynı zamanda kalbi de [korkudan] titreyerek [evine] döndü.⁴⁴

Allah Rasûlü, içerisinde yaşadığı toplumun kötü gidişatının farkında olmakla birlikte bunları nasıl düzeltebileceği konusunda alternatif bilgi ve güce sahip değildi. Hira’da iken Mekke’de olup biten, dinî, sosyal, siyasi ve itikadi anlamdaki gelişmeleri anlama ve anlamlandırma, hakikatin bilgisine erme vb. konularda yeterince düşünebilmek için fırsat bulduğu söylenebilir. Zira orada kalışı kısa süreliğine olmamış, günlerce devam etmiştir.

Hz. Aişe’nin naklettiği rivayete göre Hz. Peygamber’e (sav) yalnızlığın sevdirmesi,⁴⁵ ıssız bir mağarada tek başına tefekkür hâlinde günlerce kalmaktan zevk alması onun adeta nübüvete hazırlanması gibi değerlendirilebilir. Çünkü halvet, yani Yüce Yaratıcıyla birlikte olmak üzere yalnız kalmak, kişinin kalben arınmasına, ruhen de olgunlaşmasına katkı sağlayacağı gibi bu gaye ile gösterilen çaba, insanın dünyevi isteklerine ve zevklerine sınır koyabilmesine imkân tanıyacaktır.⁴⁶

İnsanın alışkanlıklarını terk etmesi çok zordur. Adeta bağımlılık hâline gelen alışkanlıklardan kurtulmak için pek çok kimsenin bunu riyazet ile gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Kalbin riyazeti, bireyin içsel evrenine yönelmesini, kendisini tanımasını ve manevi değerlerini güçlendirmesini sağlar. Bu süreçte birey, nefesine karşı bir mücadele verir, sabır gösterir ve ahlaki erdemler geliştirir. Böylece kalp, karamsar düşüncelerden ve olumsuz duygulardan arınarak daha saf ve huzurlu bir duruma ulaşır. Tasavvufî bakış açısına göre kalbin riyazeti, kişinin Allah’a yakınlaşmasını ve gerçek anlamda ruhsal bir olgunluk kazanmasını sağlar. Allah Teâlâ da Nebi’sine (sav) ilk olarak bunu lütfetmiş ve ona (sav) halveti sevdirmiştir. Böylece Resûl-i Ekrem, gündelik alışkanlıklarını terk edebildiği gibi ahlaken olgunlaşabilmiştir.⁴⁷

Hz. Peygamber’in Hira’da iken “tehannüde” bulunduğu kaynaklarda anlatılmaktadır. Tehannüs ise kelime olarak genellikle “te’abbüd” olarak açıklanmakta yani ibadet etti denilmektedir. Pek çok kaynakta ise “tehannüs, te’abbüdle; teabbüd ise tehannüfle” şerh

44 İbn Şihab ez-Zührî, *el-Meğâzî*, çev. Mehmet Nur Akdoğan, Ankara Okullu Yayınları, Ankara 2016, s. 33; Buhârî, I, 7, VI, s. 214; Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân *es-Sîretü’n-Nebeviyye ve Âhbâru’l-Hulefâ*, nşr. Azîz Bey vd., el-Kutubü’s-Sekâfiyye, Beyrut 1417/1996, IV, s. 7.

45 Buhârî, I, 7; İbn Hibban, IV, s. 7.

46 Muhammed b. İbrahim el-Bustî, *A’lâmu’l-Hadîs fî Şerhi Me’âni Sahîhi’l-Buhârî*, nşr. Abdurrahmân Ali Suûd, (1988), I, s. 128.

47 Bustî, *A’lâmu’l-Hadîs*, I, s. 128.

edilmektedir. Esasen Hz. Peygamberin Hira'da kaldığı süreçle ilgili olarak zikredilen hadislerde geçen tehannüs kelimesi Hadis şârihleri tarafından genellikle iki değişik şekilde izah edilmiştir. Bunlardan birisine göre “feyetehannes” lafzı; günah ve hataları nefisten atma, nefsi günahlardan arındırma anlamında, ikincisine göre ise nefsi günahlardan ve cahiliye anlayışı ve yaşamının her türlü çirkinliğinden uzak tutmak, korumaktır.⁴⁸

Birinci görüşü benimseyenlere göre Hz. Peygamber orada tehannüste bulunarak yani te'abbüdle-ibadetle meşgul olmak suretiyle, ibadetini ise tehannüfle yani Hanif dini üzere yaparak nefsinin günahlardan arındırılmıştır. Rivayetlerde zikredilen “Ona yalnızlık sevdirdi” ibaresi ise Hz. Peygamber'in Hira sürecinde tek başına burada kaldığını, bunu da severek tercih ettiğini, böylece tefekkür ve halvet için zaman bulduğunu ifade edilmektedir. Hz. Peygamber'in buradayken gerçekleştirdiği ibadet ise uzlet, halvet ve tefekkür şeklindeydi. Ayrıca Hz. Muhammed yolu bir şekilde Hira civarına düşenlere sadaka veriyor, yemeğinden ikram ediyordu. Mekke'ye dönerken de fakirlere sadaka veriyor, Kâbe'yi tavaf ettikten sonra da evine gidiyordu. Rivayetlerde yer verilen tefekkür, halvet, uzlet, tasadduk ve tavaf kavramlarından hareketle Hz. Peygamber'in Hira'da uzlet hayatı geçirirken Yüce Yaratıcının varlığı, birliği ve kudreti üzerinde derin derin düşündüğü, yaşadığı toplumun alışkanlıklarından kendisini uzak tutmak suretiyle nefis muhasebesini gerçekleştirdiğini, etrafında olup bitenlere, nereden gelip nereye gittiğine dair kafa yormak suretiyle ibadet etmeye, böylece içerisinde yaşadığı toplumun putperestlik gibi itikadi sapkınlıkları ve çirkin yaşam biçimlerine kendisini kaptırmak yerine ulvi gayelere ulaşma yolunda çaba sarf etmek suretiyle tehannüs, ve te'abbütte bulunduğunu ifade edebiliriz.

İkinci görüşü benimseyenlere göre ise tehannüs ve teabbüd, nefsi günahlardan ve cahiliye anlayışı ve yaşamının her türlü çirkinliğinden uzak tutmak şeklindeydi.⁴⁹ Hz. Peygamber içerisinde yaşadığı cahiliye toplumu ve cahiliye düzeninden uzak durmak suretiyle kendisini koruyordu. Bunu her zaman Mekke'de toplumun içerisinde bulunarak yerine getirmesi pek mümkün olmadığı için Hira'ya giderek yapmaya çalışıyordu. Böylece o en azında Hira'da bulunduğu zaman diliminde kendisini cahiliyenin sapkınlıklarından uzak tutmakla ibadet yani kulluk yolunda elinden geleni yerine getiriyordu.

Yukarıda Hz. Peygamber'in Hira'daki ibadetiyle ilgili rivayetlerde geçen tehannüs ve teabbüdle alakalı iki değişik bakış açısından söz edildi. Bununla birlikte her iki görüşü birleştiren bakış açılarının varlığından da söz edilebilir. Buna göre Hz. Muhammed Hira'da uzlet ve tefekkür için zaman geçirirken aynı zamanda bunu ibadetin bir parçası olarak yapmasından dolayı nefsinin günahlardan arındırıldığı gibi içerisinde yaşadığı cahiliye toplumundan uzak durmakla da kötülüklerden korumuş oluyordu. Aslında her üç görüşe göre de Hz. Peygamber içerisinde yaşadığı toplumun inanç ve yaşam şekline rahatsızlık duyuyor, Hak ve Hakikat arayışı için

48 İbnü'l-Fâris el-Kazvîni, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga* (nşr. 'Abdüsselâm Hârûn), I-VI, Dâru'l-Fikr, 1979, II, s. 109; Ebû Sa'îd el-Beydâvî, *Tuhfetü'l-Ebrâr Şerhu Mesâbihi's-Sünne* (nşr. Nüreddîn Tâlib), I-III, Kuveyt 1433/2012, III, s. 475.

49 Muhammed b. İzzeddîn İbnü'l-Melek, Şerhu *Mesâbihi's-Sünne*, nşr. Nureddîn Tâlib vd., I-VI, 1433/2012, VI, s. 246.

kendisini Hira'ya atarak orada akliselimin yani bozulmamış aklıyla doğruyu bulma yolunda tefekkürde bulunuyor, değişik yöntemlerle de ibadet ederek güzel hasletler edinmeye çalışıyordu.

Vahyin nazil olmaya başlamasıyla birlikte Hz. Peygamber'in Hira'daki uzlet günleri son bulsa da o uzletin, tefekkürün, afak ve enfüsteki yani kişinin kendi benliğindeki ve etrafındaki delilleri düşünme, Hak ve Hakikate eriştirecek yolları arama, iç dünyasını keşfetme, Yaratıcıyı bulma, mahlûkatı ve yaşamı anlamlandırma çabalarını sürdürmüştür. Onun inzivası kendilerini insanlardan soyutlayan ve ruhani mutluluk için hayal âlemine dalan Hint miskinlerinin inzivaları gibi değildir. Onun inzivası daha ziyade dünyayı dalaletten kurtarmanın yollarını düşünmek ve insanlık için bir şeyler yapabilmeyi yollarını bulmaya yöneliktir. Peygamberimiz (sav) vahiy almaya başladıktan sonraki süreçte gerek Mekke döneminde gerekse Medine'den Mekke'ye geldiği günlerde uzlet ve tefekkür için Hira'ya gitmediği gibi böyle bir şeyi sünneti olarak nitelendirip emretmemiştir;⁵⁰ bunun yerine başka şekillerde tefekkür hayatını sürdürmüştür ki bunlar hakkında yukarıda kısaca bilgi verildi.

Sonuç

İslamiyet'ten önceki dönemde, yani Cahiliye döneminde toplumsal çirkinliklerden kısa süreli bile olsa uzaklaşmak ve kendilerine özgü ibadetlerle tefekkür etmek isteyen bazı kişiler, bun için Mekke yakınlarındaki Hira mağarasını tercih etmişlerdir. Özellikle Ramazan ayında bu yalnızlık arayışına çıkanlar arasında, Hz. Peygamber'in dedesi Abdulmuttalib'in yanı sıra başka kişiler de bulunmaktadır.

Hz. Peygamber, nübüvvet görevi kendisine verilmeden önce Mekke'deki bu uzlet geleneğine riayet etmiş ve özellikle otuz beş yaşındayken Kâbe hakemliği yaptıktan sonra, vahiy almadan önce Hira'ya gidip gelerek burada yalnız kalmayı tercih etmiştir. Onun bu mekânı seçmesinde, Mekkelilerin daha önce yaptığı uygulamalar etkili olmasının yanı sıra, başka pek çok sebep de önemli rol oynamıştır. Hira'da kaldığı süre boyunca, Mekke'deki cahiliye toplumunun içinde bulunduğu günah ve kötülüklerden uzak durmayı başardığı gibi, çeşitli güzel davranış ve amellerle de ibadet ederek, manevi olgunlaşmaya ulaşmaya çalışmıştır.

Hz. Peygamber'in 35-40 yaşları arasında gerçekleştirdiği Hira'daki uzlet hayatı onun Mekke'deki Cahiliye insanların çirkinliklerinden bir süreliğine de olsa uzak kalarak kendisini ve etrafındaki olup bitenleri anlamlandırma, yanlışlarla doğruları akl-ı selimle ayırt edebilmek için düşünme, akıbetinin ne olacağına dair kafa yorma vb. konularında tefekkür edebilmesine fırsat vermiştir. Hz. Muhammed'in Hira'da kaldığı dönemde gerçekleştirdiği uzlet, tefekkür ve buraya has farklı türdeki ibadetler onun ruhi-manevi anlamda olgunlaşmasına vesile olmuştur.

50 İbn Hazm, s. 36, 44; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü'l-Fetâvâ-i – İbn Teymiyye*, nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, Medine 1416/1995, X, s. 394; Muhammed b. Afîf el-Hudârî, *Nûru'l-Yakîn fî Sireti Seyyidi'l-Murselin* (nşr. Heysem Hilâl), Dârü'l-Ma'rîfe, Beyrut 1425/2004, s. 26.

KAYNAKÇA

- el-Aynî, Bedruddîn (855/1451), *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (nşr.), I-XXV, Dâru İhyâ'î't-Turâsî'l-Arabî, Beyrût [t.y].
- Bebel, Auguste, *Hz. Muhammed ve Arap – İslâm Kültürü*, çev. Veysel Atayman, İstanbul 2004.
- el-Belâzürî, Yahya b. Câbir (279/892), *Ensâbu'l-Eşraf*, thk. S.Zekkâr–R.Ziriklî, Beyrut 1417/1996.
- el-Beydâvî, Ebû Saîd (685/1286), *Tuhfetü'l-Ebrâr Şerhu Mesâbîhi's-Sünne*, nşr. Nüreddîn Tâlib, I-III, Kuveyt 1433/2012.
- el-Beyhakî (458/1066), Şuabü'l-İman, thk. Muhammed es-Saîd Besyûnî Za'lûl, Beyrut 1410.
- el-Bustî, Muhammed b. İbrahim (420/1029), *A'lâmu'l-Hadîs fî Şerhi Me'ânî Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Abdurrahmân Ali Suûd, 1988.
- Çelik, Ömer – Bahar, Murat, “Buhârî Şârihlerinin Hira Rivayetini Şerhleri – Tefsir İlmi Bağlamında”, *Burdur İlahiyat Dergisi*, S. 6, (Haziran 2023), s. 103-127.
- Çelikkol, Yaşar, *İslâm Öncesi Mekke*, Ankara 2013.
- ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Mesrûri'l-Hidâb*, Beyrut 1406/1986.
- el-Ezrakî, Muhammed b. Ahmed (222/837), *Ahbâru Mekke*, Mekke 1414/1994.
- el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed (505/1112), İhyâu *Ulûmi'd-Dîn* (nşr.), I-IV, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût ty.
- Günel, Fuat, “Hira”, *DİA*, XVIII, İstanbul 1998.
- el-Hâkim, Ebû Abdullâh en-Nîsâbü'rî (405/1015), *el-Mustedrek âle's-Sahihayn* (nşr. Heyet), I-VIII, Dâru't-Te'sîl, 1435/2014.
- el-Halebî, Ali b. Burhaneddin (1044/1635), *İnsânu'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîn ve'l-Me'mûn*, Beyrut [t.y].
- el-Hamevî, Yâkut (626/1228), *Mu'cemü'l-Buldân*, thk. Abdülaziz el-Cündî, Beyrut 1410/1990.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1991.
- el-Hindî, Alaaddin Ali el-Muttakî (975/1567), *Kenzü'l-Ummâl*, thk. Mahmud Ömer Dimyatî, Beyrut 2004.
- el-Hudarî, Muhammed b. Afîfî, *Nûru'l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi'l-Murselin*, nşr. Heysem Hilâl, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1425/2004.
- İbn Hacer el-Askalânî (852/1448), *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîhu'l-Buhârî*, nşr. Muhibbuddîn el-Haîfîb, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1379/1959.
- İbn Hazm, Ali b. Ahmed el-Endelusî (456/1064), *Cevâmiu's-Sîre*, nşr. İhsan Abbas, Dâru'l-Meârif, Mısır 1900.
- İbn Hibban Ebû Hâtîm Muhammed (354/965), *es-Sîretu'n-Nebeviyye ve Âhbâru'l-Hulefâ*, nşr. Azîz Bey vd., el-Kutubü's-Sekâfiyye, Beyrut 1417/1996.
- İbn Hişâm, Abdulmelik (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. M. Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut 1401/1980.
- İbn İshak, Muhammed b. Yesâr (151/768), *Kitabu's-Siyer ve'l-Megâzî*, thk. Süheyl Zekkâr, Beyrut 1398/1978.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut [t.y].
- İbn Teymiyye (728/1328), *Mecmû'u'l-Fetâvâ-i – İbn Teymiyye*, nşr. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, Medîne 1416/1995.
- İbnü'd-Diyâ el-Mekkî (854/1450), *Tarihu Mekketi'l-Müşerrefe*, nşr. Alâ İbrahim – Eymen Nasr, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1424/2004.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ali b. Muhammed (630/1232), *el-Kâmil fî't-Târih*, yay. Carolus Johannes Tornberg, Beyrut 1399/1979.

- İbnü'l-Melek, Muhammed b. İzzuddîn (821/1418), Şerhu *Mesâbihi's-Sünne*, nşr. Nureddîn Tâlib vd., 1433/2012.
- el-Kastallânî, Ahmed b. Muhammed (923/1527), *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*, thk. Salih Ahmed eş-Şâmî, Beyrut 1413/1991.
- el-Kazvîni, İbnü'l-Fâris (682/1283), *Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga*, nşr. 'Abdusselâm Hârûn, I-VI, Dâru'l-Fikr, 1979.
- Kılıç Ünal, "Hz. Peygamber'in Ahlâkı ve Güzel Ahlâka Verdiği Önem", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/1, (Sivas 2009), s. 79-87.
- Kılıç, Ünal. "Hz. Peygamber'in Nübüvvet Öncesi Uzlet İçin Hira Mağarası'nı Seçmesi Üzerine Bazı Mülâhazalar", *İSTEM*, 24 (Aralık 2014), s. 3-11.
- Kister M. J., "et-Tehannüs: Kelime Anlamı Üzerine", çev. Ali Aksu, *Tasavvuf*, S. 4, (Ankara 2000), s. 215-230.
- el-Makrizî, Abdülkadir b. Muhammed (845/1442), İmtâu'l-Esmâ, thk., en-Nümeysî, Beyrut 1420/1999.
- Metin, İsmail, "Osmanlıların Kâbe ve Mescid-i Haram Hizmetleri", *Jurnal of Turkish Studies* (2015), s. 663-678.
- Mübarekfurî, Safiyyurrahman, *Peygamberimizin Hayatı ve Daveti*, çev. İbrahim Kutlay, İstanbul 2005.
- eş-Şâmî, Muhammed b. Yusuf (942/1536), *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sireti Hayri'l-İbâd*, thk., Abdülhak Hilmi, Kahire 1395/1975
- Sıbtu İbnul-Cevzî, Ebû'l-Muzaffer (581/1186), *Mirâtu'z-Zamân fî Tevârihi'l-A'yân*, nşr. Muhammed Berekât vd., I-XXIII, Dimeşk 1434/2013.
- es-Süheylî, Abdurrahman (581/1185), *er-Ravdü'l-Unuf fî Şerhi's-Sireti'n-Nebeviyye li İbn Hişâm*, thk. Abdurrahman el-Vekîl, [y.y], [t.y].
- es-Suyûtî (911/1505), *Cemü'l-Cevâmî (el-Câmiü'l-Kebîr)*.
- et-Taberî, Muhammed b. Cerîr (310/923), *Târihu'l-Taberî*, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Kahire ty.
- ez-Zührî, İbn Şihab (124/742), *el-Meğâzî*, çev. Mehmet Nur Akdoğan, Ankara Okullu Yayınları, Ankara 2016.
- ez-Zürkânî, Abdülbâkî b. Yusuf (1122/1710), Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye, Kahire [t.y].

THE MOUNTAIN/CAVE OF HÎRÂ IN THE SPIRITUAL/ MORAL MATURATION OF PROPHET MUHAMMED

Ünal KILIÇ^{*}

One of the most critical phases in the life of Prophet Muhammad before his prophethood was the period of seclusion in the Cave of Hira. This period was not only a matter of individual introspection but also an expression of sensitivity towards the moral, structural, and religious issues within the society he inhabited. The contemplation experienced in Hira played a pivotal role in the spiritual and moral development of the Prophet, thereby significantly shaping the history of Islam.

Before the advent of Islam, the society in Mecca existed in what the Qur'an describes as the "Age of Ignorance" (Jahiliyyah). This period represented not only a lack of knowledge but also one characterized by moral decay, social injustice, and religious deviations. In Jahiliyyah Mecca, there were profound social and moral problems such as polytheism (shirk), blood feuds, the violation of women's rights, practices related to slavery, and the domination of the weak by the powerful segments of society. Individuals seeking to address these issues developed a response to the societal collapse and turned to seclusion in their pursuit of inner peace. The practice of retreat allowed these individuals, who were engaged in a specific spiritual and moral quest during this era, to distance themselves from societal banality. As a part of this tradition, the Cave of Hira on Mount Hira became a spiritual refuge for individuals engaging in worship and contemplation. Like many others people in Mecca, Prophet Muhammad's grandfather, Abdul Muttalib, was among those who went to Hira for spiritual quest. In this context, Muhammad's familial background influenced and supported his spiritual journey.

The Cave of Hira is located approximately five kilometers northeast of Mecca, near the summit of the mountain known as Jabal al-Nour. Its high and secluded geographical location made it conducive to spiritual contemplation. The cave's distance from the chaos of urban life and the moral corruption of the Jahiliyyah society transformed it into an ideal space for individuals seeking spiritual purification.

Prophet Muhammad's choice of this place was influenced not only by family traditions but also by the guiding role of his own inner questioning process. The cave's position, being far from

* Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet University Faculty of Theology, Department of Islamic History, ukilic@cumhuriyet.edu.tr; ORCID: 0000-0001-6366-6350

the crowded environment of Mecca yet allowing for a clear view of the Kaaba, and its proximity to his home for when he needed to attend to family matters illuminated why he preferred Hira for seclusion. It is known that following his role as an arbitrator at the Kaaba, he regularly retreated to this cave during the month of Ramadan between the ages of 35 and 40. Particularly towards the end of Ramadan, these periods of retreat intensified; records suggest that various forms of intellectual and worship-related activities took place during this time.

This period spent by Prophet Muhammad in Hira was crucial for his spiritual and moral development. During this time, he reduced his interactions with people by distancing himself from the city and society, thereby successfully evading societal evils and the oppressive lifestyle filled with shirk and injustice. However, this distancing was not an escape; rather, it was a result of a profound quest for meaning and inner reflection.

Throughout this process, Prophet Muhammad not only sought to make sense of his surroundings but also contemplated the significance of his own existence. It is probable that he focused on questions such as, “Who am I? Where did I come from? Where am I going?”, “Why is this order unjust?”, “What is truth, and how can one attain it?” These types of inquiries form the foundations of deep contemplative worship, described in classical terms as “tefekkür” (reflection) and “murakabe” (watchfulness). During his time in Hira, while maintaining distance from the deviations of Jahiliyyah, he also engaged in various forms of worship. Prophet Muhammad attempted to give charity to the needy both while in Hira and on his way home, shared provisions with travelers where the path led to the Nour Mountain, and completed the days of his retreat by performing tawaf (circumambulation) of the Kaaba upon his return to Mecca, making this part of his worship.

During this period of contemplation, it is understood that Prophet Muhammad was not attached to any existing religious frameworks but was rather engaged in a quest akin to the “Hanifism” tradition. Hanifs were individuals who adhered to the monotheistic faith of Prophet Abraham and distanced themselves from idolatry. Prophet Muhammad also worshiped with a monotheistic sensitivity, rejecting idol worship and directing his internal purification process accordingly.

The seclusion he maintained prior to receiving his prophetic mission contributed not only to his individual purification but also spiritually and mentally prepared him for the process of revelation. The tranquility, deep-thought habits, nocturnal prayers, and moral inquiries he cultivated in Hira endowed his spiritual realm with maturity and direction.

The solitude he experienced during this time allowed him to confront his individual essence while simultaneously laying the foundations for a personality that would take on responsibilities for humanity. The fact that the first revelation descended in the Cave of Hira indicates that this preparation reached a spiritual peak. The first revelation, the command “Read” (Alak Surah

1-5), signifies that his quest for contemplation and knowledge was elevated to a new dimension by divine intervention.

The days of seclusion in Hira should be regarded not only as a personal experience but also as an epistemological and ontological threshold in the establishment of Islam. The worship and contemplation conducted in Hira were integral to the preparatory process for the emergence of revelation; this aspect imbued it with profound meaning from both philosophical and mystical perspectives.

This period of seclusion laid the theoretical foundation for concepts such as asceticism (zūhd), solitude (halvet), retreat (inziva), and contemplation (tefekür) in later Islamic thought, inspiring numerous Sufis to explore pathways to spiritual attainment.